

УДК 811.161.2'373.2

О. В. Шульган

аспірантка кафедри
загального мовознавства і слов'янських мов
Тернопільського національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка, викладач
Тернопільського кооперативного
торговельно-економічного коледжу
e-mail: shulhan.olha@yandex.ua

РОСІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКОМОВНА АДМІНІСТРАТИВНО-КАНЦЕЛЯРІЙНА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ОЙКОНІМІЇ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «РУССКО-ПОЛЬСКОГО ПЕРЕЧНЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ», 1915)

Стаття присвячена дослідженню особливостей транслітерації ойконімів Галичини на початку ХХ століття. Розглядаються типові порушення передачі назв поселень російською та польською мовами. Даються пропозиції стосовно правильної (нормативної) транслітерації назв населених пунктів даного регіону.

Ключові слова: ойконім, топонім, транслітерація, принципи транслітерації, канцелярійний апарат.

Територія України протягом багатьох століть була розділена між державами-сусідами, які, безумовно, впливали на її культуру, насаджуючи свою, змінювали національну ідею українців, прагнучи долучити їх до власної громадянської спільноти, привласнювали питоמו українські землі тощо. Незважаючи на те, які держави — на заході чи сході — робили геополітичні зазіхання на територію нашої землі, вагомого культурного впливу зазнавала все-таки мова — інстанція, яка завжди обслуговувала й обслуговує всі сфери суспільного життя, в тому числі й адміністративно-територіальний устрій держави.

Найбільший історичний регіон Західної України — Галичина, до складу якого входять сучасні Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська (за винятком північної частини, яка належить до Волині) області України, а також південно-східні воєводства Польщі, ще на

початку ХХ століття перебував під впливом мовних традицій Австро-Угорської імперії та Польщі. Цей вплив наявний і у сфері назовництва населених пунктів Галичини, і в їхній подальшій транслітерації в діловодстві Російської імперії.

Проблеми транслітерації українських власних назв, зокрема з польської мови (латиниці) на російську (кирилицю) пов'язані насамперед з екстралінгвальними втручаннями в орфографічну систему української мови за часів Російської імперії, а також із недосконалістю принципів чинної тогочасної транслітерації та правописних норм. Різні аспекти цієї проблеми досліджували відомі українські лінгвісти: В. Німчук, І. Вихованець, Н. Плющ, О. Пономарів, Л. Масенко, Г. Півторак, А. Непокупний, М. Кочерган, Б. Ажнюк, А. Гудманян, С. Головатий, Б. Рицар, Р. Рожанківський, М. Вакулєнко, Р. Микульчик та ін.

Мета пропонованої *розвідки* — дослідити порушення принципів транслітерації галицьких ойконімів першої половини ХХ століття.

Виходячи з мети, ставимо перед собою й ряд *завдань*, а саме:

1. визначити основні принципи транслітерації онімів зазначеної території;
2. з'ясувати вплив польської мови на ойконімію Галичини на початку ХХ століття;
3. виявити та проаналізувати основні типи словотвірних та лексичних порушень принципів транслітерації ойконімів Галичини російським канцелярійним апаратом на прикладі одного з довідників адміністративно-територіального устрою початку ХХ століття.

Предметом даної *розвідки* виступили принципи транслітерації польськомовних назв поселень на російську мову, а **об'єктом дослідження** ми обрали ойконімію Галичини початку ХХ століття, зокрема російську транслітерацію назв населених пунктів України та Польщі¹.

Як зазначає Б. Ажнюк, тривалий час транслітерацію українських топонімів здійснювали не безпосередньо з української орфографії чи вимови, а через російську, польську, угорську й деякі інші мови. Таке посередництво не тільки вносить чужі акценти у звучання

---

¹ У воєнні роки було змінено західний кордон Галичини. Уклавши договори з Польщею у 1945 і 1951 роках, радянський уряд віддав західну частину українських територій — Лемківщину та Надсяння — Польщі).

власних назв, а й ускладнює міжмовну ідентифікацію назви [1; 28]. Саме таким чином була здійснена транслітерація ойконімів Галичини у «Русско-польскому перечні географических названий» (1915), коли питома українські топоніми перекладалися з польської на російську мову. При цьому порушувалися не тільки мовні норми обох східнослов'янських та західнослов'янської мов, а й задокументованість назви того чи іншого населеного пункту та її сприйняття українцями з інших регіонів.

На початку ХХ століття проблема транслітерації топонімів не викликала суттєвого занепокоєння з боку влади, бо українські оніми подавалися так, як вважалося допустимим з боку граматики мови держави-завойовниці. Українська мова не мала теперішніх прав у польському та російському суспільстві та на міжнародному рівні. Назви сіл, містечок та міст Галичини побутували серед населення не такими, якими їх подає «Русско-польский перечень...», а в українському варіанті. Наприклад, не *Липица дольна*, а *Липиця Нижня (ЛФ)*, не *Ловчице*, а *Лівчиці (Лв)*, не *Микулинце*, а *Микулинці (Тр)* і т. д. [6].

Спробуємо з'ясувати, за якими принципами транслітерувалися ойконіми Галичини з польської мови у 1915 році і які мовні норми російської та української мов при цьому порушилися.

Транслітерація — це перезапис літер за допомогою іншого правописного укладу, який регулюється орфографічними нормами даної мови; спосіб запису, який зберігає національні графічні особливості [2; 497]. Найкращою вважається та транслітерація, яка дозволяє легко повернутися при потребі до оригінальної системи письма.

При передачі назв населених пунктів з мови в мову бажано дотримуватися точності як у збереженні буквеного образу, так і у відтворенні звучання. Зумовлено це тим, що жоден із наявних алфавітів не забезпечує повної відповідності між написанням і вимовою. Не становлять у цьому винятків й ойконіми.

Для здійснення запропонованого аналізу ойконімів Галичини початку ХХ століття, ми будемо опиратися на два основних принципи транслітерації:

1. Транслітерація власної назви за буквами.
2. Запис звучання слова без урахування його літерного оформлення у мові-оригіналі.

Обидва задекларовані принципи транслітерації власних назв співснують як рівноправні та цілком ймовірні. Тому час від часу виникає дилема: як передавати ту чи іншу власну назву — за вимовою чи написанням?

Проілюструвати ці принципи можна ойконімами з «Русско-польского перечня». Наприклад, 1-й принцип засвідчують такі назви населених пунктів¹: *Бліх — Блхъ — Blich (Тр)*, *Бориня — Борыня — Borynia (Лв)*, *Вигода — Выгода — Wygoda (ІФ)*, *Рона — Рона — Rona (Мн)*, *Скоморохи — Скоморохи — Skomorochy (Тр)* і т.п. [6].

Транслітерація у цьому випадку здійснюється шляхом відтворення кожної літери латиницею та кирилицею.

2-й принцип реалізується в таких ойконімах Галичини: *Гарклова — Гарклёва — Harkłowa (Пк)*, *Домостава — Домостава — Domostowa (Пк)*, *Завадівка — Завадовка — Zawadywka (Тр)*, *Зборів — Зборовъ — Zboryw (Тр)* і т.п. [6].

У «Русско-польському перечні...» ці принципи, надто ж 2-й, частково порушені. Прикладом цього слугує ряд помилок, допущених як у польській передачі українських ойконімів, так і в російській. Зрозуміло, що при транслітерації мова йде не про звуки, а про літери, бо сама по собі апеляція для вимови не грає важливої ролі.

Спробуємо згрупувати та проаналізувати ряд типових словотвірних порушень при передачі українських ойконімів польською та російською мовами.

1. Типовий для українських ойконімів суфікс **-івк(а)** реалізується у польській мові своїм відповідником **-уwk(а)**, а в російській як **-овк(а)**. Проте в «Русско-польському перечні...» цей суфікс передається безпосереднім помилковим калькуванням як **-увка**: *Іванівка — Иванувка — Iwanuwka (Тр)*, *Конопківка — Конопкувка — Kopopnywka (Тр)*, *Корчівка — Корчувка — Korczuwka (Лв)*, *Милівка — Милувка — Miłuwka (Сл)*, *Михайлівка — Михалувка — Michałuwka (Тр)* тощо [6].

2. Не часто вживаний формант **-ірк(а)** у польській мові передається як **-урк(а)**, а в російській — як **-орк(а)**. Пор.: *Білоскірка — Бялоскурка — Białoskurka (Тр)* [6]. Російський канцелярійний апарат передає ойконім не від мови оригіналу, тобто української, а за посередництвом польської мови. Це й призвело до породження незліченних

---

¹ Першим подається ойконім українською мовою, другим — російською, третім — польською).

помилку. Якщо зміни зазнає, як зазначає Б. Ажнюк, назва села, міста, місцевості тощо, то на це відгукується ширший людський загал, а іноді й ціла нація [1; 28].

3. Патронімічний суфікс **-ич(i)** транслітерується польською мовою як **-ic(e)**, а російською — як **-ич(u)**. Наведемо приклади з аналізованого нами джерела: *Гарбутовичі — Гарбутовице — Harbutowice (Mn), Горличі — Горлице — Gorlice (Mn), Креховичі — Креховице — Krechowice (JФ), Лисовичі — Лисовице — Lisowice (Лв), Мужиловичі — Мужиловице — Mużyłowice (Лв)* і т.п. [6]. Як бачимо, російською мовою цей суфікс передавався невірно (калькування **-ic(e)** в **-ице**), що й призвело до спотворення аналізованих назв.

4. Український суфікс **-івц(i)** (**-овц(i)**) передається польським **-owc(e)**, а російським — **-овц(ы)**. Спробуємо перевірити, чи дотримана ця передача у «Русско-польскому перечні..»: *Осташивіці — Осташиовце — Ostaszowce (Тр), Охримівці — Охримовце — Ochrytowce (Тр), Попівці — Поповце — Popowce (Лв), Семиківці — Семиковце — Siemikowce (Тр), Смиківці — Смыковце — Smykowce (Тр)* тощо [6]. Знову ж таки, спостерігаємо недотримання принципів транслітерації при передачі ойконімів з польської мови на російську. Швидше за все, подібні, не завжди пояснені з лінгвістичної точки зору, порушення лише могли засвідчити некомпетентність укладачів «Русско-польского перечня...».

5. Формант **-ок** в українських ойконімах початку ХХ століття передається польським суфіксом **-ek** та російським **-окъ**. Для порівняння наводимо ойконіми, фіксовані 1915 роком: *Барвінок — Барвінекъ — Barwinek (Пк), Глибочок Великий — Глубочекъ вельки — Hłuboczek wielki (Тр), Замочок — Замечекъ — Zemeczek (Лв), Лужок — Лужекъ — Łużek (Лв)* [6]. Як бачимо, російським канцелярйним апаратом у цій суфіксальній моделі також правильно не транслітеровано жодного ойконіма.

6. Українські географічні назви на **-ів**, як зазначає З. Купчинська, належать до найбільш чисельного масиву загальнослов'янського посесивного ойконімікону [4; 84]. Вказаний вище словотвірний формант становить основу власне присвійних прикметників. У переліку ойконімів Галичини «Русско-польского перечня» зафіксовані як помилкова в своїй масі транслітерація, так і така, що відповідала грама-тичним нормам початку минулого століття. Пор.: *Яричів — Яричувъ —*

Jaryszuw (Лв) та *Блажів — Бложевъ — Błożev (Лв)* [6]. У першому випадку замість рос. — **евъ** вживається транслітерований із польської мови формант **-увъ**.

7. В ойконімах Галичини форманти **-ици(i)**, **-авци(i)** та **-іди(i)** (**-уди(i)**) передані російською та польською мовами таким способом: *Бабинці — Бабинце (замість Бабинцы) — Babińce (Tr)*, *Дебеславці — Дебеславец (замість Дебеславы) — Debestawce (IФ)*, *Зарубинці — Зарубинце (замість Зурубинцы) — Zarubińce (Tr)*, *Зарудці — Зарудце (замість Зарудцы) — Zarudze (Лв)*, *Копачинці — Копачинце (замість Копачинцы) — Корасзуїце (IФ)*, *Купчинці — Купчинце (замість Купчинцы) — Кирсзуїце (Tr)* і т. д. [6].

Сьогодні ж транслітерація ойконімів України здійснюється згідно із Законом України «Про мови в Україні», основними положеннями якого є:

1. Відтворення українських топонімів регіональною мовою здійснюється відповідно до традицій мови відтворення. Їх передача іншими мовами здійснюється в транскрипції з державної мови.

2. Топоніми з-поза меж України подаються державною мовою у транскрипції з мови оригіналу [3].

У 1915 році українська мова, на жаль, не мала статусу державної. Цю місію в центрі та на сході країни виконувала російська, а на заході — польська мови. Проте вже й тоді канцелярійний апарат, як це видно з аналізу ойконімів Галичини, не дотримувався правил граматики обох вищезгаданих мов. Польська мова на свій лад, опираючись на власні традиції назовництва, передавала й українські ойконіми. Російським діловодством вони сприймалися й відповідно відтворювалися (транслітерувалися), так би мовити, з мови оригіналу.

З лексичної точки зору, у «Перечні...» фіксуємо ряд помилок, що почасти не відповідають 1-му принципу транслітерації. Ці помилки полягають у наступному: *Березовица велька* замість *Березовица Большая (Tr)*, *Волица комарова — Волица Комаровая (Лв)*, *Гае дытковецке — Гаи Дитковецкие (Tr)*, *Дзвинячъ гурны — Дзвинячъ Верхний (Лв)*, *Конюшки семановские — Конюшки Семановские (Лв)*, *Лентовня дольна — Лентовня Нижняя (Мп)*, *Лопушанка хомина — Лопушанка Хомыная (Лв)* та ін. [6]. Помітно, що правопис великої літери в назвах населених пунктів недотриманий, хоча в «Перечні...» зустрічаються і такі приклади, пор.: *Старый Самборъ (Лв)*, *Клаузура Гця (IФ)*, *Клаузура Ожерна (IФ)*

тощо [6]. Згідно з адміністративно-територіальною реформою 1947 року, точніше, з її лінгвістичною складовою, ад'єктивна частина усіх подібних ойконімів стоїть не в пре-, а в постпозиції. Проте у «Перечні...» 1915 року зустрічаємо обидва варіанти розміщення означальної частини ойконіма: *Познанка гнила (Тр)*, *Потоцьк чарны (ІФ)*, *Радчинська буда (ІФ)*, *Русиновська воля (Пк)*, *Сондова вишня (Лв)* тощо [6].

Сьогодні назви населених пунктів колишньої Галичини (та й загалом усієї України) періоду поч. ХХ ст. були кодифіковані до норм української літературної мови або ж зазнали перейменувань під впливом різнорідних екстра- та інтралінгвальних факторів. Проте подекуди в топонімах, особливо ойконімах, все ще прослідковуються своєрідні «нашарування» особливостей мов сусідніх держав, як-от: *Колхозне (АРК)*, *Южна Ломуватка (Лз)*, *Победа (Дн)*, *Тур'є (Лв)* та ін. [5].

Висновки. Отже, використання неправильної транслітерації українських назв поселень як польськими, так і російськими адміністративно-канцелярськими апаратами, призвело до того, що окремі ойконіми Галичини втратили свою етнічну самобутність та сприймалися населенням інших регіонів нашої країни як спольщені населені пункти, де про національну приналежність до українців не може йти мова. Такий перелік ойконімів ще раз доводить те, що адміністративно-територіальну реформу в ХХ столітті здійснювали люди, некомпетентні в мовних питаннях та не зацікавлені в утвердженні прав української мови. Сьогодні, у ХХІ столітті, для міжнародної транслітерації ми вже використовуємо комбіновану українську латиницю з діакритичними знаками, що дає можливість зважати на різні нюанси передачі власне української абетки.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в реалізації нового підходу до аналізу ойконімікону України попередніх епох з нормативно-регулятивного погляду, який полягатиме в усебічному переосмисленні впливу як екстра-, так й інтралінгвальних факторів та чинників, що заважали розвитку питоми українських ойконімів на наших теренах. Ми свідомі також того, що наступні розвідки матимуть повноту лишень при врахуванні соціолінгвістичних та еколінгвістичних підходів, які стають дедалі актуальнішими.

Прийняті скорочення

АРК — Автономна Республіка Крим;
Дн — Донецька область;
ІФ — Івано-Франківська область;
Лв — Львівська область;
Лг — Луганська область;
Мп — Малопольське воєводство;
Пк — Підкарпатське воєводство;
Сл — Сілезьке воєводство;
Тр — Тернопільська область.

Список використаної літератури

1. Ажнюк Б. М. Українські імена з іншомовним акцентом: проблеми транслітерації // *Культура слова*. — К.: Ін — т укр. мови НАН України, 1996. — Вип. 48–49. — С. 28–33. — Бібліогр.: с. 33.
2. Вакуленко М. О. Українська латиниця: основні підходи та сучасні особливості стандартизації / М. О. Вакуленко // *Studia Linguistica*. — 2011. — Вип. 5. — С. 497–504. — Бібліогр.: 503–504. — ISBN 978–5–905.
3. Закон України «Про засади державної мовної політики» [Електронний ресурс]: [законодавчий документ]. — Розд. 5. — Ст. 27. — 2010. — Режим доступу до Закону: http://yvgontar.io.ua/s214432/zakon_ukraeni_pro_zasadi_derjavnoe_movnoe_politiki. — Назва з екрана.
4. Купчинська З. О. Просторо-часовий вимір української ойконімії: система і тенденції / З. О. Купчинська // *Вісник Львівського університету. Серія філологічна / Львівський національний університет імені Івана Франка; редкол.: Т. Салига (гол. ред. та інші)*. — 2009. — Вип. 46. Ч. 2. — С. 82–91. — Бібліогр.: с. 90–91.
5. Політико-адміністративний атлас України / І. Руденко, Л. Півак, Ю. Лоза, О. Шаблій. — К.: ДНВП «Картографія», 2006. — 120 с.: іл., табл. — Алф. покажч.: с. 101–119. — ISBN 966–631–674–9.
6. Русско-польский и польско-русский алфавитные перечни географических названий, помещенных на карте Галиции и Буковины инж. Коримана. — К.: Изд-во Киевского округа путей сообщения, 1915. — 64 с. — (Бібліотека офіційних видань).

Шульган О. В.

аспирант кафедры общего языкознания и славянских языков
Тернопольского национального педагогического
университета им. В. Гнатюка,
преподаватель Тернопольского кооперативного
торгово-экономического колледжа
e-mail: shulhan.olha@yandex.ua

**РУССКО-ПОЛЬСКОЯЗЫЧНАЯ АДМИНИСТРАТИВНО-КАНЦЕЛЯР-
СКАЯ ТРАНСЛИТЕРАЦИЯ ОЙКОНИМИИ ГАЛИЦИИ ПЕРВОЙ ПОЛО-
ВИНЫ XX ВЕКА (ПО МАТЕРИАЛАМ «РУССКО-ПОЛЬСКОГО ПЕРЕЧНЯ
ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ», 1915)****Резюме**

Статья посвящена исследованию особенностей транслитерации ойконимов Галиции в начале XX века. Рассматриваются типичные нарушения передачи названий поселений на русском и польском языках. Предлагаются правильно транслитерированные названия населенных пунктов данного региона.

Ключевые слова: ойконим, топоним, транслитерация, принципы транслитерации, канцелярский аппарат.

Shulhan O.

Postgraduate, department of General Linguistics and Slavic Languages
of V. Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil,
teacher of Cooperative trade and economic college of Ternopil
e-mail: shulhan.olha@yandex.ua

**RUSSIAN-POLISH LANGUAGE ADMINISTRATIVE-BUREAU TRANS-
LITERATION OF GALICIA'S OYKONYMIYI IN THE FIRST HALF OF XX
CENTURY (BASED ON «RUSSIAN-POLISH LIST OF GEOGRAPHICAL
NAMES», 1915)****Abstract**

The aim of the article is to examine the violation of transliteration principles of Galician oikonyms of the XX century. To fulfill the aim, we have to solve the following tasks:

1. to single out the main principles of transliteration;
2. to clarify the influence of the Polish language on the oikonymy of Galicia at the beginning of the XX century;
3. to identify and analyze the main types of word-building and lexical violations of the transliteration principles of oikonyms by the Russian chancery apparatus in 1915.

The subject of the research are the principles of oikonyms transliteration into Russian.

The object of the study is the oikonomy of Galicia at the beginning of the XX century, in particular the transliterated Russian names of Ukrainian and Polish settlements.

In 1915 the Ukrainian language didn't have the status of the official one. In the Eastern Ukraine this role was played by Russian while in the Western Ukraine by Polish. However, even then the chancery apparatus didn't stick to the grammar rules of either of languages. The oikonoms which were given in Polish were given according to the Polish rules of denominating, but Ukrainian oikonoms were used as well. The Russian chancery apparatus took them and transliterated as if from the original language.

The perspectives of further research lie in the realization of the new approach concerning the oikonomicon of Ukraine of the XX century which means the general reinterpretation of the extra and interlingual factors which hindered the development of the Ukrainian oikonoms proper on the territory of our land. Such further research will be complete only interacting with sociolinguistic and ecolinguistic studies.

Key words: oikonym, toponym, transliteration, the principles of transliteration, the chancery apparatus.

Надійшла до редакції 09.06.2015

УДК 81'373.21

В. П. Шульгач

доктор філологічних наук,

завідувач відділу ономастики

Інституту української мови НАН України

e-mail: v.shulgach@mail.ru

ДО ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО АНТРОПОНІМНОГО ФОНДУ (ПОХІДНІ З КОРЕНЕМ *BЪRZ-)

Статтю присвячено реконструкції фрагмента праслов'янського антропонімного фонду — лексико-словотвірної мікросистеми з коренем *Bъrz-.

Ключові слова: праантропонім, лексико-словотвірна мікросистема, праслов'янська реконструкція.

Реконструкція праслов'янського пропріального (зокрема антропонімного) фонду — одне з найважливіших завдань палеославістики. Як свідчить практика останніх десятиліть (див., наприклад, робо-